

Szegedi Tudományegyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola
Jelenkortörténeti és Összehasonlító
Történettudományi Doktori Program

Doktori (PhD) értekezés tézisei

„That Others May Live!”
***Az Egyesült Államok Fegyveres Erői harci kutató-
mentő képességének fejlődése a doktrínák tükrében
1982–2007***

Lengyel Ádám

Szeged
2024

I. A dolgozat célkitűzése, módszertana

A harci kutatás-mentés (combat search and rescue, CSAR) területe a hazai hadtörténetírás részéről korábban nem került feldolgozásra, s nemzetközi tekintetben is elsősorban a vietnámi háború és az öbölháború történetével foglalkoztak a kutatók. Azonban napjaink háborús környezeteinek és a modern háború dinamikájának okán a téma nem csak a történettudományos vizsgálat szempontjából, de aktualitásából kifolyólag is relevanciával bír.

Ezen akciók vizsgálata azért fontos, mert betekintést nyerhetünk a különleges műveletek világába, azok működésébe, az így szerzett tapasztalatok pedig közvetlen módon hasznosíthatók a fegyveres erők részéről. Emellett a téma aktualitását mutatja az is, hogy napjaink háborús környezeteiben gyakran kerül sor hasonló bevetésekre. Ezek elemzése fontos és hasznos lehet a történettudomány számára, mely némiképp „adós” a közelmúlt történelmének (interdiszciplináris) elemzésével.

A téma iránt komoly társadalmi érdeklődés is tapasztalható, ami arra vezethető vissza, hogy az emberek szeretnék megérteni a hadműveletek hátterét, azonban – ahogy azt a zajló orosz–ukrán háborúra adott reakciók is tanúsítják – nem rendelkeznek megfelelő háttértudással. Ennek pótlását segíthetik a hasonló kutatások. Nem szabad elhanyagolni a hasonló akciók popkulturális vetületét sem, hiszen például *A túlélő (Lone Survivor)* vagy *A sólyom végveszélyben (Black Hawk Down)* című filmek iránt óriási érdeklődés mutatkozott bemutatásuk idején, s emellett hasonló bevetések számos más filmben, illetve a videojátékokban is megjelennek.

A célkitűzés okán, és a hadtörténet tudományterületi sajátosságai következtében a dolgozat mind a történettudomány, mind pedig a hadtudomány módszertanát használja. A vizsgálat kvalitatív megközelítést alkalmaz, mivel az alapvetően statisztika alapú, kvantitatív módszer félrevezető lehet a téma tekintetében, ezért szükséges a mélyebb kontextus vizsgálata.

Dolgozatom módszertana elsősorban a *process tracing* módszerére épül. Ennek segítségével esetpéldákat felhasználva megfigyelhető egy folyamat alakulása, valamint vizsgálhatók a szervezeti változások éppúgy, mint az eljárások és eszközök gyakorlati alkalmazása. A módszertan segítségével megmagyarázhatók és összeköthetők az elszigeteltnek, és egymástól függetlennek tűnő jelenségek is. Az esetpéldák elemzése a csataelemzés bevett módszertanát követi.

A dolgozat témájának interdiszciplinaritásából adódóan érdemes a hadtörténet körüli tudományos vitákat is áttekinteni. A hadtörténet interdiszciplináris kutatási terület, mely mind a történettudomány, mind a hadtudomány módszereit használja, s ezen keresztül eredményei mindkét tudományterület számára hasznosíthatók és hasznosak lehetnek. Ez a kettőség

megjelenik a diszciplína kérdésfelvetéseiben is. A tudományterület megközelítései, módszerei, tudományterületi besorolására a mai napig vita tárgyát képezi. A kérdésben Pollmann Ferenc írt vitaindítónak szánt cikket a *Korall* 2008-as 33. számába „*Marcona*” *történelem: hadtörténetírás határon innen és túl* címmel, azonban a terület helyzetét tisztázó vita nem bontakozott ki.

Dolgozatomban ennek megfelelően mindkét tudományterület módszereit tudatosan használtam. A disszertáció általános módszertanát a történettudományi módszertan dominálja, azonban a témából fakadóan megjelenik a hadtudományi megközelítés is. A témának megfelelően a szakmódszertan mellett a szakszókincs is több tudományterületből építkezett.

II. A dolgozat rövid összefoglalása

A kutatás célja két fő területre osztható: a doktrína fejlődésének bemutatása, illetve a doktrínák változásának hatása a különböző bevetésekre, illetve azok hatása a doktrínák változására. Emellett egy rövid kitekintés keretében megvizsgáltam a téma emlékezetkultúrai és popkultúrai recepcióját.

A doktrinális fejlődés bemutatása komplex megközelítést igénylő feladat, mivel a vizsgált időszakban jelentős változások történtek az Egyesült Államok Fegyveres Erőinél. Ennek oka, hogy a vietnámi háborút követő, önkéntes haderővé való transzformáció ugyan már lezajlott, azonban a haderőnemek közti egységesített működési elvek kialakítása még épp csak megkezdődött, s tulajdonképpen a teljes vizsgált időszak ennek az intézményi kultúrának a kiépítését és megszilárdítását öleli fel. Ennek következtében ebben a fejezetben szükséges volt nem csak a CSAR doktrínát vizsgálni, hanem az Egyesült Államok egységesített doktrínáit is bevonni, különös tekintettel a Hadsereg 1982-es, FM 100-5 jelzetű *AirLand Battle* doktrínájára, mely az egyik első olyan doktrína volt, mely megkísérelte két haderőnem – ez esetben a Hadsereg és a Légierő – működésének és harcászati, valamint hadászati elveinek összehangolását. A teljes doktrinális egységesítést végül az *1986-os Goldwater-Nichols Védelmi Minisztériumi Újjászervezési Törvény* írta elő, a teljes egységesítésre az 1990-es évek közepére került sor, azonban ezt követően is folyamatos finomításokra volt szükség, hogy a különböző haderőnemek doktrínái teljes mértékben összehangolásra kerüljenek.

Szintén a doktrinális fejlődést vizsgáló fejezetben fontos volt kitekintést tennem arra vonatkozólag, hogy a parancsnoki lánc, illetve a vezetés-irányítási elvek, továbbá, hogy az Egyesült Államok Különleges Műveleti Erőinek Parancsnokságának (United States Special Operations Command, USSOCOM) létrehozása milyen hatással bír a különleges műveletek, s így a CSAR bevetések végrehajtásában.

A fejezetet a CSAR doktrínák fejlődésének bemutatása zárja. Az általános doktrinális

változásokban megfigyelhető a tanulási folyamat, amit a végrehajtott akciók indukálnak, ugyanakkor, a konkrét harci kutató-mentő, illetve általában a különleges műveleti doktrínáknál ez kevésbé van jelen. Különösképp tetten érhető ez a bevetésirányítás területén.

A fejlődésvizsgálat esetén megvizsgáltam, mely haderőnemek rendelkeztek a vizsgált időszakban CSAR doktrínával. Egyedül a Partiórség nem rendelkezik ilyen kézikönyvvel, s nem is szerepel a műveleti képességei közt a hasonló bevetések végrehajtása. A Tengerészgyalogság és a Haditengerészet helyzete különleges: rendelkeznek a szükséges képességgel, azonban doktrínával nem. Ennek ellenére a Tengerészgyalogság esetében hasonló doktrína létezett, s mindkét haderőnem vett részt CSAR bevetések végrehajtásában. Dedikált doktrínával a Hadsereg és a Légierő rendelkezett a vizsgált időszakban.

Az esetpéldákban öt hadjárat során vizsgáltam a harci kutató-mentő bevetéseket, melyek az öbölháborútól kezdve az amerikai afganisztáni beavatkozás stabilizációs szakaszáig tartó időszakot ölelik fel. A kiválasztásuknál fontos volt, hogy ne csak sikeres akciók kerüljenek a vizsgálat fókuszába, illetve, hogy a különböző doktrinális változások hatása is vizsgálható legyen.

Az első vizsgált időszak az öbölháború volt, ebből az időszakból hat akciót vizsgáltam. Az esetpéldákból is kitűnt, hogy ebben az időszakban még csak a haderőnemek közti működési elvek egységesítése korai szakaszban járt, s az is komolyan éreztette hatását, hogy a műveleteket irányító Norman Schwarzkopf tábornok sokkal inkább a hagyományos, centralizált vezetési elvek híve volt, mint a modernebb, decentralizált felfogásé. Ennek következtében a különleges erőknek is kisebb szerepet szánt, s így a CSAR bevetések szervezése is egy sokkal kevésbé hatékony elvet követett. Az is kiviláglott azonban, hogy a különböző bevetések előkészítettsége, illetve a rendelkezésre álló támogató és biztosító erők megléte komoly mértékben befolyásolja a bevetések sikerét a hagyományos háborús környezetben.

A második megvizsgált esemény az 1993-as mogadishui rajtaütés, és az abból kialakult mentőakció volt. A mogadishui akció különlegességét adja, hogy beépített területen került sor a mentőakcióra, s az első ad hoc kísérletek nem is hoztak eredményt, s csak aztán sikerült a sikeres feladatvégrehajtás, hogy megfelelő páncélozott támogató erő, légifedezet, illetve kellően szervezett és felkészített alegységet sikerült létrehozni.

A harmadik vizsgált időszak Jugoszlávia 1999-es bombázása. Ebben az időszakban két bevetést hajtottak végre az amerikai erők sikerrel, s ebben jelentős szerepet játszott a hatékonyabb, decentralizált bevetésirányítás.

A negyedik vizsgált időszak az afganisztáni háború inváziós szakasza, s az ekkor történt

Takur Ghar-i összecsapás. A bevetés legkomolyabb tanulsága, hogy az egymást átfedő parancsnoki láncok meggátolják a hatékony küldetésirányítást, illetve, hogy az alapos helyzetismeret és a kellő tűztámogatás kiemelten fontos a sikeres akciókhoz.

Az utolsó vizsgált időszak az afganisztáni háború stabilizációs szakasza volt, s az ekkor végre hajtott Red Wings hadművelet. Ennek során, amit fontos kiemelni, hogy az ad hoc módon, kellő előkészítés nélkül végrehajtott bevetések esetén sokkal nagyobb a kudarcs esélye.

Végül kitekintést tettem a háborúk és a CSAR bevetések kulturális hatására. Fontos kiemelni, hogy az Egyesült Államokban nincs olyan központosított emlékezetpolitika, mint ami Európára jellemző, s ennek megfelelően a hagyományos emlékezeti színterek (szobrok, emlékhelyek) megléte is igen változó képet mutat.

Ezen a téren fontos kiemelni a mogadishui csatának a West Perry High Schoolnál állított emlékhelyet, mely két bronzplakett, illetve 19, October Glory vörös juharfa alkot. A másik kiemelendő alkotás a cupertioni *The Guardian* szobor, melynek két alakját a Red Wings hadművelet során elesett két Navy SEAL operátorról mintázták.

A popkultúrában a CSAR bevetések feldolgozottsága és reprezentáltsága magasabb, mint a hagyományos emlékezeti színterek esetében. Különösképp fontos itt kiemelni a videojátékokat és filmeket. A videojátékok esetében a Takur Ghar-i és a mogadishui csata is kapott videojátékos feldolgozást. Előbbi esetében a 2010-es *Medal of Honor* részben fikciós módon mutatja be az eseményeket, míg a mogadishui csata eseményeit inkább az eseményről készült film alapján rekonstruálja a *Delta Force* című videojáték.

A feldolgozott bevetések közül játékfilm a mogadishui csatáról készült *A sólyom végveszélyben* (*Black Hawk Down*) címmel 2001-ben, mely az egyik leghitelesebb háborús alkotás, illetve a Red Wings eseményeit dolgozza fel *A túlélő* (*Lone Survivor*) című film, ami főképp Marcus Luttrell karakterére épül. Azonban a valós események feldolgozása mellett számos más esetben is megjelennek a mentőakciók játékfilmekben. Erre példaként az *Ellenséges terület* (*Behind Enemy Lines*) és a *Top Gun* című filmeket hoztam.

III. A dolgozat eredményei

A dolgozat eredményei a következő pontokban foglalhatóak össze:

- 1) Fontosnak tartom kiemelni, hogy hasonló, átfogó, a harci kutatás-mentés, és általában az amerikai doktrinális fejlődést vizsgáló mű még nem született, a dolgozat úttörőnek tekinthető ezen a területen.
- 2) A CSAR doktrínák vizsgálata során megfigyelhető, hogy folyamatosan megjelenik az eltolódás a modernebb, decentralizált vezetési és irányítási elvek felé. Ennek oka kettős. Egyrészt a bevetési hatékonyság jelentős mértékben függ a különleges műveleti akciók

során az azt végrehajtó operátorok és tisztjeik számára biztosított döntési szabadságtól. Másrészt a vizsgált időszakban a nagykiterjedésű harci bevetésektől eltolódás figyelhető meg a kisebb létszámú erőket igénybe vevő, alacsony intenzitású konfliktusok – mind például a gerilla ellenes hadviselés vagy korlátozott beavatkozás – felé.

- 3) A doktrínák egységesedése több téren is követhető. Az egyik ilyen terület, hogy egységesednek az elvek, a szóhasználat és a műveletvégrehajtási metodikák. A másik, nem elhanyagolandó terület az egységesített kódjelzés, mellyel a doktrínákat ellátják.
- 4) Az egységesítés szempontjából megkerülhetetlen a szerepe az *1986-os Goldwater-Nichols Védelmi Minisztériumi Újjászervezési Törvénynek*, mely a parancsnoki láncot jelentősen leegyszerűsíti, emellett létrehozza a USSOCOM-ot, illetve elrendeli a doktrinális egységesítést. A CSAR doktrína szempontjából az egységesítési folyamat lezárásának a 2007-es változások tekinthetők, amikor a *harci kutatás-mentés* fogalmát lecserélték a *személyi visszaszerzésre (personnel recovery)*.
- 5) Az AirLand Battle egy új, összhaderőnemi műveleti gondolkodás kiindulópontja. Ez a gondolatmenet a '80-as évek közepére meghatározóvá válik az amerikai katonai gondolkodásban, és jelentős politikai támogatást is kap. A Goldwater-Nichols törvénnyel összhangban megindul az egységesítés folyamata az Egyesült Államok Fegyveres Erőinél. A doktrína másik jelentős vívmánya, hogy ha kis mértékben is, de elkezdődik a különleges műveleti alakulatok nagyszabású hadműveletekbe való beépítését, illetve megpróbálkozott egy a korábbinál lazább parancsnoki lánc létrehozásával. Ezek a tényezők mind kedveztek a CSAR szakcsapatoknak, illetve általában véve a különleges műveleti közösség térnyerésének. Nem elhanyagolható szempont ezen felül, hogy az összhaderőnemi gondolkodás mellett itt jelennek meg a modern vezetési és irányítási elvek gyökerei.
- 6) A hatékony CSAR bevetések végrehajtásához elengedhetetlen a világos és egyértelmű vezetési és irányítási rendszer. Az esetpéldáknál megfigyelhető, hogy ahol a vezetési rendszert nem tisztázták, vagy átfedő parancsnoki láncok és hatáskörök jöttek létre, rendszerint fellépett valami komplikáció. Fontos emellett a rugalmas vezetési rendszer megléte, mely a különleges műveleti bevetések hatékonyságához elengedhetetlen fontosságú. A vezetési rendszer rugalmasságán és a kellőképp tisztázott, hatékony együttműködési rendszeren felül elengedhetetlen a bevetés végrehajtásához szükséges tűztámogatás megléte – legyen szó merev- vagy forgószárnyas repülőeszközökről vagy más tűztámogató eszközökről.
- 7) Végezetül fontos kiemelni, hogy a helikopterek sebezhetőségéről alkotott közvélekedést is sikerült árnyalni a dolgozattal. Bevetés és gyakran idézett történelmi toposz, hogy a

helikopterek igen sebezhetőek és könnyű célpontot jelentenek, nem csak a légvédelmi eszközök, de a különböző könnyű és közepes kézifegyverek számára is. A dolgozat esetpéldái során elvesztett vagy sérült helikopterekről rendelkezésre álló adatok vizsgálata következtében azonban kijelenthető, hogy a történelmi toposz túloz. A helikopterek – bár nem tartoznak a leginkább védett harcjárművek közé – azonban igen tartósak, s akár komoly találatokat is képesek kiállni, amennyiben az nem kritikus részt – például a stabilitást biztosító farokrotort – ér, s a komoly kár okozására főleg akkor kínálkozik lehetőség, amikor a helikopter leszáll vagy függeszkedik. Emellett fontos kiemelni, hogy a vizsgált példák során lelőtt helikoptereket olyan eszközökkel lőtték le, melyekkel szemben komolyabban védett járművek sem feltétlen ellenállóak – ilyen például a rakéta hajtású páncéltörő gránát, az .50 kaliberes nehézgéppuskák vagy a nagyobb kaliberű gépágyúk. Ugyanakkor arra is mutatkozott példa, hogy helikopter páncéltörő gránát találat után képesek voltak önerejükből elhagyni a harci zónát, majd újfent szolgálatba állni.

IV. A kutatás további lehetséges irányai

A megkezdett kutatás számos lehetséges irányba fejleszthető tovább, illetve jelenthet kiindulási alapot. Számomra a legkecsegtetőbb irányt az Egyesült Államok katonai gondolkodásában bekövetkező változás vizsgálata jelenti, melyet szeretnék folytatni a fokozat megszerzését követően. Ezzel céloim elsősorban annak vizsgálata, hogyan hatott az amerikai katonai gondolkodásra a német háborúfilozófia a '80-as évektől kezdve. Ez a kutatás azért is indokolt, mivel ismereteim szerint még nem vizsgálták, ugyanakkor a kutatás során azt tapasztaltam, hogy a '80-as években, az *AirLand Battle* kapcsán, majd a 2000-es évek végén a *mission command* elv kapcsán is az *Auftragstaktik*hoz nyúltak vissza az egyes amerikai szerzők.

A kutatás közvetlen is folytatható a doktrinális fejlődés vizsgálatának időbeli kitolásával napjainkhoz közelítve, vagy akár a korábbi korszakok vizsgálatával – ugyanakkor a korábbi korszakok vizsgálata nem feltétlen megoldható, mivel eddigi kutatásaim alapján a vietnámi háború idejének CSAR doktrínái inkább nemhivatalos harcászati elvek gyűjteményei voltak, s így nem is marad fenn elérhető dokumentum. A kutatás egy további iránya lehet a különleges műveletek szélesebb körű tanulmányozása, s a vizsgálati terület kiszélesítése. Szintén egy lehetőség a vizsgálat kiszélesítése más országokra, melyek rendelkeznek CSAR alakulatokkal.

Ezek mellett folytatható, és azt gondolom egy igen hasznos és érdekes irány lehet a kutatás a dolgozatban már megkezdett kulturális hatás vizsgálata. Itt elsősorban a modern popkulturális feldolgozások vizsgálata lehet érdekes, mivel az Egyesült Államoknak nincs központilag

irányított emlékezetpolitikája, azonban a média és a popkultúra jelentős hatással bír, s egyúttal egyfajta önképet is közvetít a világ felé a kultúrafogyasztás globalizálódása okán.

V. Az értekezés témájában megjelent publikációk

Lengyel Ádám (ford., bev.): *A „fekete tengeri” csata. Források az 1993. október 3–4-i mogadishui csata hadtörténetéhez.* Documenta Historica 101. Szeged: SZTE BTK Történész Diákkör, 2019.

Lengyel Ádám: (Vér)vörös Szárnyak: Marcus Luttrell alhajósmert kimentése. In: Bessenyei Vanda – Dávid Benjámín – Kiss Gábor Ferenc – Lengyel Ádám: *„Sapere aude” A Szegedi Történészhallgatók Egyesületének Harmadik Konferenciája tanulmánykötete.* Szeged: Belvedere Meridionale, 2023. 67–80.

Lengyel Ádám: “Rendben, maga mondja meg az elnöknek...” Kutató-mentő bevetések előkészítése az öbölháborúban. In: Dávid Benjámín – Kiss Gábor Ferenc – Lengyel Ádám (szerk.): *„Sapere Aude” A Szegedi Történészhallgatók Egyesületének Első Konferenciája tanulmánykötete.* Szeged: Belvedere Meridionale, 2019. 75–84.

Lengyel Ádám: “Senkit sem hagyunk hátra!” Amerikai harci mentőakciók Szomáliában és Afganisztánban. *Belvedere Meridionale*, 30. évf. (2018) 2. szám. 88–118.

Lengyel Ádám: „Ez egy csapatjáték!” A USAF Pararescue egységeinek integrációja a JSOC-ba az Operation Noble Anvil alatt. In: Bíró Gyöngyvér – Mohai Aletta: *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet 8.* Szeged: 2020. 227–234.

Lengyel Ádám: A bukás anatómiája. Az afganisztáni háború és az amerikai kivonulás. *AJRC-Elemzések*, 2022/3. <https://digitalistudastar.ajtk.hu/hu/ajrc-elemzesek/a-bukas-anatomiaja-az-afganisztani-haboru-es-az-amerikai-kivonulas> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)

Lengyel Ádám: A Sólyom végveszélyben – Egy valódi háborús sztori. *Újkor.hu*, 2019. november 26. <https://ujkor.hu/content/solyom-vegveszelyben-egy-valodi-haborus-sztori> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)

Lengyel Ádám: A Sólyom végveszélyben? A mogadishui csata 26 év távlatából. *Újkor.hu*, 2019. december 08. <http://ujkor.hu/content/solyom-vegveszelyben-mogadishui-csata-26-ev-tavlatabol> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)

Lengyel Ádám: Auftragstaktik in the United States’ AirLand Battle Doctrine. *Belvedere Meridionale*, 35. évf. (2023) 2. sz. 158–165.

Lengyel Ádám: Beduinok, pilóták és légimentők – Az Egyesült Államok ejtőernyős mentőalakulatai az öbölháborúban. *Újkor.hu*, 2018. november 17. <http://ujkor.hu/content/ejtoernyos-mentoalakulat-obelhaboruban> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)

- Lengyel Ádám: Biplánoktól forgószárnyasokig – A harci kutatás-mentés rövid története az első világháborútól napjainkig. In: Bárány Attila: *Történeti Tanulmányok XXVIII.* Debrecen: Debreceni Egyetem, 2020. 286–301.
- Lengyel Ádám: From Fractured to Whole: The Effect of the Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act to the Armed Forces of the United States of America. In: Szabó Csaba (szerk.): *Tavaszi Szél 2020 Konferencia. Tanulmánykötet.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020. 374–380.
- Lengyel Ádám: John Chapman őrmester Medal of Honor kitüntetése és a technológia szerepe. *Újkor.hu*, 2022. január 20. <https://ujkor.hu/content/chapman-medal-of-honor-technologia> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)
- Lengyel Ádám: Lelőni a „láthatatlant”: a jugoszláv légvédelem egyedi sikere az F-117 lopakodó repülőgéppel szemben. *Újkor.hu*, 2019. március 31. <http://ujkor.hu/content/f-117> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)
- Lengyel Ádám: PR, CSAR, MEDEVAC, CASEVAC? Combat Search And Rescue And Personnel Recovery in the Light of Manuals in the United States. In: Szabó Csaba (szerk.): *Tavaszi Szél 2020 Konferencia. Tanulmánykötet.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020. 381–387.
- Lengyel Ádám: Storm in the Desert: The US Policy Towards Iraq from the Carter Doctrine to the Coalition of the Willing. In: Bihari Erika – Molnár Dániel – Szikszai-Németh Ketrin (szerk.): *Tavaszi Szél / Spring Wind 2019. Tanulmánykötet, II. kötet.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020. 64–74.
- Lengyel Ádám: Vihar a sivatagban – Az Egyesült Államok és Irak viszonyának rövid története. *Újkor.hu*, 2020. január 05. <http://ujkor.hu/content/vihar-sivatagban-az-egyedul-allamok-es-irak-viszonyanak-rovid-tortenete> (Utolsó letöltés: 2024. február 27.)